

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan kunta- ja hyvinvointijaoston lausuntopyyntö

Asia: HE 41/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024

Teema: Kuntatalous ja TAE2024 – Kuntatalouden näkymät vuonna 2024 sekä pidemmällä aikavälillä (ottaen huomioon mm. indeksijarrun, OKM puolen lisärahoituksen sekä sote-uudistuksen ja TE-palvelu-uudistuksen tuomat muutokset). Negatiivisen valtionosuuden kunnat ilmiönä.

Negatiivinen valtionosuus

Valtionosuusjärjestelmän kautta valtio osallistuu lakisääteisten kunnallisten peruspalvelujen rahoitukseen. Valtionosuusjärjestelmän tavoitteena on kuntien vastuulla olevien julkisten palvelujen saatavuuden varmistaminen tasaisesti koko maassa siten, että kansalaiset voivat saada tietyn tasoiset peruspalvelut asuinpaikastaan riippumatta kohtuullisella verorasituksella. Käytännössä tämä tarkoittaa, että valtio ei osallistu lainkaan niiden kuntien peruspalvelujen rahoittamiseen, joissa valtionosuusmaksatus sote-uudistuksen tasauserien myötä on negatiivinen, vaan kunnat rahoittavat täysimääräisesti kaikki lakisääteiset tehtävät omilla verotuloillaan.

Perustuslakivaliokunta on ottanut kantaa negatiivisen valtionosuuden tilanteeseen vuoden 2010 valtionosuusuudistuksen yhteydessä (PeVL 29/2009 vp, s. 3). Perustuslakivaliokunnan kannan mukaan negatiivisen valtionosuuden maksamiseen velvoittaminen soveltui yleisellä tasolla huonosti kuntien itsehallinnon peruseriaatteisiin samoin kuin kuntien ja valtion välisiin taloudellisiin suhteisiin (vrt. PeVL 29/1992 vp, s. 2/II). Valiokunta näki jatkossa olevan siksi syytä selvittää, voitaisiinko valtionosuusjärjestelmää kehittää niin, että negatiivisen valtionosuuden mahdollisuus suljetaan pois.

Kuntien valtionrahoituksen tulee perustua kuntien lakisääteisiin tehtäviin - ei historian painolastiin, jota sote-uudistuksen mittavat tasauserät jättävät valtionosuusjärjestelmään.

Lisäksi tulee huomioida kuntien erilaiset lähtökohdat taloustilanteissa; ali-/ylijäämässä, lainamäärissä ja veroprosenteissa. Esimerkiksi Kemin kaupungin taloustilanne on jo useamman vuoden ollut huono ja kertynyttä alijäämää on taseessa 18,9 miljoonaa euroa. Kriisikuntakriteeri alijäämän osalta toteutuu ensi vuonna. Kemin valtionosuus on sote-uudistuksen myötä romahtanut ja jo tänä vuonna peruspalvelujen valtionosuus on negatiivinen mutta OKM:n valtionosuus nostaa loppusumman positiiviseksi. Ensi vuonna valtionosuus on 1,6 miljoonaa euroa negatiivinen ja valtuustolle esitetään veroprosentin 0,5 %-yksikön korotusta, jolla saadaan noin 1,8 miljoonaa euroa tuloa ja negatiivinen valtionosuus katettua. Veronnostossa ei ole kyse siitä, että matala kunnallisvero hiukan kiristyisi vaan siitä, että olemme jo ennestään korkeimmassa neljänneksessä kunnallisverojen osalta. Esitys kaupungin veroprosentiksi on ensi vuodelle 9,6 % (kuntien keskiarvo vuonna 2023 on 7,38).

Kaupungilla on velkaa 129,8 miljoonaa euroa eli 6673 euroa/asukas (kuntien keskiarvo 3377) ja konsernin lainataakka on 216,7 miljoonaa euroa eli 11112 euroa/asukas (konsernien keskiarvo 7871).

Negatiivista valtionosuuden maksatusta on perusteltu kuntien tasa-arvoisella kohtelulla. Peruste on varmastikin lain ja ohjeiden näkökulmasta jossain määrin perusteltavissa, mutta jos se johtaa siihen, että vajaan 40 000 asukkaan kaupunki saa lähes 50M€ valtionosuutta ja lähes 80 000 asukkaan kaupunki useita miljoonia negatiivista valtionosuus maksuvelvoitetta. Kemi puolestaan vajaan 20 000 asukkaan kaupunkina on erittäin haastavan tilanteen edessä. Mikäli tämä problematiikka halutaan ratkaista, olisi se yksinkertaisinta ratkaista ylimenovuosille ennen valtionosuus ja tulonjaon muutosta kuntien harkinnanvaraisen rahoitusmekanismin avulla. Negatiivisen maksuosuuden kuntia rangaistaan tässä tilanteessa kahdella tavalla. Pääosin rangaistaan siitä, että terveydenhuoltoon eli asukkaisiin ja heidän tarpeisiinsa on panostettu. Toiseksi siten, että negatiivinen konkreettisesti peritään laskuna. Kyse ei ole laskennallisesta valtionosuuden pienennyksestä vaan konkreettisesta laskusta, joka saattaa kunnan entistäkin suurempiin haasteisiin. Siitä syystä Kemin kaupunki katsoo, että tämä tilanne on erittäin epäoikeudenmukainen kuntien välillä ja tätä syntynyttä tilannetta ei voida pitää hyväksyttävänä vaan se tulee oikaista harkinnanvaraisen avustusmekanismin kautta.

TE-uudistus

TE-uudistuksen valmistelu- ja muutuskuluihin tulee vuodelle 2024 varata kunnille riittävät määrärahat.

Sahasaarenkadun tieyhteys Kemin biotuotetehtaalle

Eduskunta on myöntänyt Sahasaarenkadun tieyhteyden toteuttamiseen 14 miljoonan euron avustuksen. Avustuksesta on vuonna 2023 maksettu kaupungille 5 miljoonaa euroa. Kaupungilla on herännyt huoli loppusumman suorittamisesta. Budjettiesityksessä on varaus kolmesta miljoonasta eurosta vuodelle 2024, minkä olemme helpottuneina todenneet. Tuleville vuosille jää vielä 6 miljoonaa euroa maksettavaa avustusta, joka tulisi huomioida tulevien vuosien budjeteissa.

Muutoin ei ole kommentoitavaa budjettiesitykseen.

Matti Ruotsalainen
kaupunginjohtaja
Kemin kaupunki